

DARIUSZ WALENCIK

PODSTAWY PRAWA DUCHOWNYCH DO UTRZYMANIA W UJĘCIU KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

1. WPROWADZENIE

Każdy duchowny ma uprawnienie do odpowiedniego i dostatecznego utrzymania, które opiera się na naturalnym i pozytywnym prawie Bożym, określonym i usankcjonowanym w prawie kanonicznym¹. Prawodawca kościelny wprowadził w prawodawstwie posoborowym oraz Kodeksie Prawa Kanonicznego (KPK) nową zasadę determinującą obowiązek utrzymania duchownych². Obowiązek ten wynika ze służby duchownego danemu Kościołowi partykularnemu³, którą konkretyzuje inkardynacja. Służyć zaś mogą mu nie tylko duchowni do niego inkardynowani, lecz także „kapłani obcy” (DB 28). Ci

---

Ks. lic. DARIUSZ WALENCIK – doktorant w Katedrze Prawa Wyznaniowego WPPKiA KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: darwalencik@op.pl

¹ Prezentowany artykuł jest przepracowaną i poszerzoną wersją fragmentu pracy magistersko-licencjackiej pt. *Utrzymanie duchowieństwa diecezjalnego w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Aspekt dogmatyczno-prawny*, napisanej na seminarium naukowym z prawa kanonicznego pod kierunkiem prof. dra hab. Bronisława Wenantego Zuberta OFM.

² Por. P a u l u s PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio „Ecclesiae Sanctae” datae. Normae ad quaedam exsequenda Sacrosancti Concilii Vaticani II decreta statuuntur*, 6 VIII 1966 [skrót: ES], II, I, 8, AAS 58(1966), s. 757-787; tekst polski w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne* [skrót: PPK], t. I, z. 1, n. 54-149; J. M. R i b a s, *Incardinación y distribución del clero*, Pamplona 1971, s. 245.

³ Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezje, z którymi – jeśli nie stwierdza się czegoś innego – są zrównane: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska, jak również administratura apostolska erygowana na stałe. Zob. kan. 368 KPK. Przedmiotem dalszych rozważań będzie diecezja, która jest typową formą Kościoła partykularnego.

pierwsi pozostają wobec własnego Kościoła partykularnego w relacji służby prawnej (inkardynacja) i faktycznej (praca), natomiast drudzy – jedynie w relacji służby faktycznej, choć również uregulowanej prawem. Istotnym *novum* w tej dziedzinie jest dowartościowanie relacji służby faktycznej i zrównanie jej w prawach z relacją służby prawnej. W przypadku duchownych pracujących poza własną diecezją następuje rozdzielenie ich relacji służby prawnej od faktycznej. Przy ustaleniu obowiązku utrzymania tych duchownych kryterium pierwszorzędym jest relacja faktycznej służby, a drugorzędym i uzupełniającym – relacja służby prawnej.

Z zasady równouprawnienia duchownych w sprawach ekonomicznych wynika również ich uprawnienie do korzystania z dostępnych dla duchowieństwa na danym terytorium zabezpieczeń socjalnych (ubezpieczenie, emerytura, renta, dom opieki), także po ustaniu relacji służby w danej diecezji, w wypadku starości, trwałej choroby lub innej przyczyny uniemożliwiającej wykonywanie posługi⁴. Realizacja tego uprawnienia jest uzależniona od zachowania szczegółowych przepisów kościelnych i państwowych, określających warunki korzystania z różnych form zabezpieczeń społecznych. Ponadto zgodnie z motu proprio *Ecclesiae Sanctae* (ES I, 3 § 4) i kan. 271 KPK równouprawnienie duchownych, którzy pełnią posługę poza diecezją macierzystą, z duchownymi faktycznie pełniącymi posługę w diecezji uznano za powszechną zasadę. Według niej duchownemu powracającemu za zgodą zainteresowanych biskupów do własnej diecezji powinny przysługiwać takie same prawa (także w dziedzinie ekonomicznej), jakie by mu przysługiwały, gdyby w niej wykonywał swą posługę. W tej sytuacji prawodawca bierze pod uwagę najpierw stosunek inkardynacji, który po ustaniu relacji faktycznej służby w obcej diecezji aktualizuje wszystkie prawa i obowiązki duchownego we własnej diecezji, a tym samym uznaje on służbę duchownego w obcej diecezji za przedłużenie służby dla dobra własnej diecezji.

2. PODSTAWY PRAWNE

Analiza norm KPK dotyczących utrzymania duchownych wskazuje na trzy podstawy prawne tego uprawnienia, którymi są: stosunek inkardynacji, przynależność do prezbiterium Kościoła partykularnego, wykonywana posługa.

---

⁴ Por. D. F a l t i n, *De retributione et praevidentia sociali presbiterorum iuxta doctrinam Concilii Vaticani II*, „Apollinaris. Commentarium iuris canonici”, 46(1973), s. 366-393.

Przy tym przynależność do prezbiterium i wykonywana posługa prawnie determinowane są przez inkardynację. Tak więc ustawodawca kościelny uznał, że podstawą prawną utrzymania duchownych jest ostatecznie stosunek inkardynacji⁵, tak iż godziwe utrzymanie duchownych należy do treści warunków inkardynacji⁶. Należy zaznaczyć także, że wyżej wspomniane podstawy prawne nie muszą jednak występować łącznie. I tak diakoni są inkardynowani do diecezji lub innej wspólnoty kościelnej posiadającej prawo inkardynacji, wypełniają posługę, ale nie należą do prezbiterium diecezjalnego. W przypadku kapłanów nie inkardynowanych do diecezji lub wspólnoty z nią zrównanej, ale wykonujących dla jej dobra posługę, nie spełniony jest warunek inkardynacji, niemniej taki kapłan przynależy do prezbiterium diecezjalnego. Jedynie w sytuacji, gdy dany kapłan jest inkardynowany do diecezji, aktualnie wykonuje w niej posługę, a tym samym tworzy rdzeń prezbiterium diecezjalnego, trzy podstawy prawne prawa duchownego do utrzymania występują łącznie.

2.1. *Stosunek inkardynacji*

Duchowni (*clerici*) to święci szafarze (*ministri sacri*) wybrani spośród Ludu Bożego i przeznaczeni na mocy święceń (*ordinatio*) do posługi nauczania, uświęcania i kierowania⁷. Podstawą włączenia osoby do stanu duchownego są święcenia diakonatu⁸. Skutkiem prawnym święceń diakonatu jest inkardynacja, czyli obligatoryjna przynależność duchownych⁹ do diecezji lub

---

⁵ Według niektórych autorów ordynariusz inkardynacji już zgodnie z normami zawartymi w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. (CIC 1917), niezależnie od prawa z tytułu święceń, na podstawie warunków inkardynacji zobowiązany był zabezpieczyć swoim duchownym odpowiednie utrzymanie. Por. V. B e s t e, *Introductio in Codicem*, Neapol 1961⁵, s. 174; K. M ö r s d o r f, *Lehrbuch des Kirchenrechts*, Bd. I, Paderborn 1964¹¹, s. 249.

⁶ Por. H. S c h m i t z, *Die Inkardination im Hinblick auf die konsoziativen Strukturen*, [w:] *Das konsoziative Element in der Kirche*, hrsg. von W. Aymans, K.-Th. Geringer, H. Schmitz, St. Ottilien 1989, s. 701-710.

⁷ Por. DK 3; KPK can. 1008; Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich (KKKW), kan. 323 § 1; H. J. F. R e i n h a r d t, *Kleriker-Laien-Ordensleute*, [w:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici von 1983*, hrsg. von K. Lüdicke [skrót: MK], 207/3.

⁸ Por. KPK kan. 266; P a u l u s P P. VI, *Litterae apostolicae motu proprio „Ad pascendum” datae. Nonnullae normae ad sacrum diaconatus ordinem spectantes statuuntur* (15 VIII 1972), 9, AAS 64(1972), s. 534-540; tekst polski w: PPK, t. V, z. 2, n. 9360-9395.

⁹ Por. B. W. Z u b e r t, *Inkardynacja-ekskardynacja*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, Lublin 1997, kol. 224; E. C o l a g i o v a n n i, *Incardinazione ed escardinazione nel nuovo Codice di Diritto Canonico*, [w:] *Lo stato giuridico dei ministri sacri nel nuovo Codex Iuris Canonici*, Libreria Editrice Vaticana 1984, s. 49-57.

innej wspólnoty kościelnej, posiadającej prawo inkardynacji, celem pełnienia w niej posługi. W ten sposób pierwszy stopień sakramentu święceń, poprzez który wierny staje się zdolny i przeznaczony do wypełniania szczególnych zadań posługi duchownej w Kościele¹⁰, jest czynnikiem konstytutywnym stanu duchownego. Rodzi to specjalne prawa i obowiązki¹¹, wykraczające ponad stan podstawowy, jaki posiada każdy wierny na mocy sakramentu chrztu¹². Sakramentalny akt święceń tworzy zatem odpowiednią relację przyjmującego święcenia do Kościoła i jego misji. W przeciwieństwie do nieutralnego charakteru sakramentalnego święceń związana z nim relacja prawna „[...] jest wprawdzie w swoim założeniu dozgonna i duchowny nie może jej jednostronnie i częściowo znieść, ale nie jest ona nieutralna. Utrata stanu duchownego jest wszakże możliwa jedynie w warunkach określonych i ściśle ograniczonych (por. KPK kan. 290-293)”¹³. Tak więc stosunek inkardynacji – ze swej natury trwały – może ulec zmianie.

Kan. 266 KPK, stanowiący o skutkach prawnych związanych z przyjęciem święceń diakonatu, ukazuje ten przepis jako normę dla pierwszej inkardynacji. W przypadku osób definitywnie inkorporowanych do instytutu zakonnego czy kleryckiego stowarzyszenia życia apostołskiego (por. KPK kan. 723 § 1-3), co ma miejsce przed przyjęciem święceń diakonatu (por. KPK kan. 1019 §1), jako duchownych inkardynowanych do tegoż instytutu czy stowarzyszenia (por. KPK kan. 266 § 2), powstaje podwójna forma przynależności: na mocy inkardynacji i na mocy inkorporacji. To samo odnosi się do instytutów świeckich przy założeniu, że mają one prawo do inkardynowania (por. KPK kan. 266 § 3). Trzeba jednak zauważyć, że jeśli chodzi o inkardynację do struktur Kościoła partykularnego, to dalsze szczegółowe normy regulujące tę kwestię zawarte są w prawie o święceniach¹⁴. W ten sposób zostaje potwierdzony związek między sakramentalnym aktem święceń a inkardynacją. Oddzielenie ich w KPK jest podyktowane względami systematyki kodeksu i wy-

---

¹⁰ Por. W. A y m a n s, *Die Träger kirchlicher Dienste*, [w:] *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, hrsg. von J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983 [skrót: HKKR], s. 190-198, zwłaszcza 191.

¹¹ Por. KPK kan. 273-289.

¹² Por. KPK kan. 208-223; 298-326.

¹³ H. S c h m i t z, *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, tłum. B. W. Zubert, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. XI, Lublin 1993, s. 154.

¹⁴ Por. KPK kan. 1015-1016; 1018; 1025 § 2-3.

daje się uzasadnione¹⁵, chociaż nie uniknięto w ten sposób pewnych napięć między tymi dwoma zakresami prawa¹⁶.

Warunki inkardynacji do poszczególnych, wymienionych w kan. 265 KPK, wspólnot kościelnych są jednak zróżnicowane. I tak duchowny zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego bądź prałatury personalnej, dla których został promowany (por. KPK, kan. 266 § 1); natomiast członek instytutu zakonnego¹⁷ – do instytutu zakonnego, członek stowarzyszenia życia apostołskiego¹⁸ – do stowarzyszenia, chyba że inaczej postanawiają konstytucje (por. KPK kan. 266 § 2). Z kolei członek instytutu świeckiego¹⁹ zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego, chyba że Stolica Apostolska zezwoli na inkardynację do samego instytutu (por. KPK kan. 266 § 3)²⁰. Dlatego też, jak stwierdza wspomniany wyżej kan. 265 KPK, „[...] nie może być duchownych nikomu nie podlegających (*clerici acephali*), czyli tułaczy (*vagi*)”. Termin *clericus acephalus* uwydatnia celowość normy podstawowej prawa inkardynacji i jako nowy został dodany do dotychczasowego określenia *clericus vagus*²¹. Zmiany tej, z jednej strony, nie można przeceniać, ponieważ termin *clericus acephalus* jest niemal synonimiczny z terminem *clericus vagus*²². Pojęcie *vagus* oznacza – według kan. 100 KPK – osobę, która nie

---

¹⁵ Por. H. S c h m i t z, *Der Codex Iuris Canonici von 1983*, [w:] HKKR, s. 33-57, zwłaszcza 53-55.

¹⁶ Por. E. C o r e c c o, *Die kulturellen und ekklesiologischen Voraussetzungen des neuen CIC*, „Archiv für katholisches Kirchenrechts” [skrót: AKKR], 152(1983), s. 3-30, zwłaszcza 29-30.

¹⁷ Por. KPK kan. 607-709, zwłaszcza 658 § 1-2.

¹⁸ Por. KPK kan. 731-746, zwłaszcza 736 § 1.

¹⁹ Por. KPK kan. 710-730, zwłaszcza 715 § 1-2.

²⁰ Szerzej na ten temat zob. B. W. Z u b e r t, *Księga II: Lud Boży, część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. II, cz. III, Lublin 1990, s. 217-218, 278-279; H. J. F. R e i n - h a r d t, *Inkardination durch Diakonatsweihe*, MK 266/1-15; R. H e n s l e r, *Ordensrecht*, MK 573-746, zwłaszcza 693, 715, 736; E. S z t a f r o w s k i, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. I, Warszawa 1984, s. 320-324; T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży. Jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1991, s. 78-83; S c h m i t z, *Die Inkardination im Hinblick*, s. 714; B. P r i m e t s h o f e r, *Inkorporation und Inkardination von Ordensklerikern*, [w:] *Scientia canonum. Festschrift für F. Potoschnig*, hrsg. von H. Paarhammer, A. Rinnerthaler, München 1991, s. 326-336; J. S t e i n b a c h, *Das Inkardinationsrecht. Eine rechtsvergleichende Untersuchung der kodikarischen Normen des CIC und des CCEO aufgrund der konziliaren Lehre*, Würzburg 1996, s. 159.

²¹ Por. CIC 1917 can. 111 § 1.

²² Por. C. G. F ü r s t, *Clerici vagantes*, LThK, Bd. II, Freiburg 1993³, kol. 1232.

posiada nigdzie stałego lub tymczasowego zamieszkania. Dzięki terminowi *clericus vagus* mocniej zaakcentowano związek z diecezją lub instytutem zakonnym. Z drugiej zaś strony powyżej zasygnalizowana zmiana zawiera wytyczną dla zrozumienia, co więcej – precyzyjnego wyjaśnienia stosunku inkardynacji, przez termin *clericus acephalus* bardziej bowiem podkreśla się relacje do przełożonego kościelnego. Termin ten wskazuje także na fakt, że duchowny otrzymuje na mocy inkardynacji swego własnego ordynariusza (*ordinarius proprius*), który może decydować o duszpasterskim zatrudnieniu duchownego i ponosi odpowiedzialność za wypełnianie przezeń posługi²³. Relację przyporządkowania ordynariuszowi na mocy inkardynacji i sakramentu święceń można za H. Schmitzem postrzegać w tym, że „[...] poprzez święcenia kapłańskie sakramentalnie przekazywane są uzdolnienia do szczególnej służby w Kościele. Dzięki inkardynacji są one prawnie bliżej oznaczone, chronione przed samowolą i dopiero możliwe do realizacji”²⁴. Celem inkardynacji jest zatem bliższe określenie służby, do jakiej ma zostać posłany duchowny, wyświęcony właśnie dla pełnienia posługi.

Ostatecznie inkardynacja służy także unormowaniu stosunku między duchownym a jego hierarchicznym przełożonym²⁵. Biskup diecezjalny może jednak tylko w ograniczony sposób dysponować duchownymi pełniącymi posługę w diecezji powierzonej jego pieczy, ale do niej nie inkardynowanymi, tak że są oni wyjęci spod jego bezpośredniej ingerencji²⁶. W przeciwieństwie do tego duchowni inkardynowani do diecezji są w sposób bezwarunkowy i czasowo nieograniczony oddani do dyspozycji biskupa, ponieważ są całkowicie zobowiązani do służby w tejże diecezji. W KPK z 1983 r. nie ma co prawda *explicite* zawartej normy o pełnej dyspozycyjności duchownego w stosunku do ordynariusza inkardynacji (norma taka była w CIC 1917, zwłaszcza w can. 128), jednakże *implicite* wynika to z kan. 274 § 2, gdzie czytamy, że „duchowni mają obowiązek [...] przyjąć i wiernie wypełnić zadanie powierzone im przez własnego ordynariusza”. Z kolei kan. 273 KPK ustanawia ogólny obowiązek posłuszeństwa względem własnego ordynariusza, jak również szczególny obowiązek okazywania szacunku i posłuszeństwa pa-

---

²³ Inkardynację należy odróżnić od przynależności wiernych świeckich do diecezji na podstawie ich stałego lub tymczasowego zamieszkania. Por. KPK kan. 102; 105-107.

²⁴ S c h m i t z, *Die Inkardination im Hinblick*, s. 709.

²⁵ T e n ż e, *Stosunek inkardynacji*, s. 148; R e i n h a r d t, *Inkardinationspflicht*, MK 265/3.

²⁶ Por. KPK kan. 271; 681 § 2; 682; 715 § 2; 738 § 2, § 3.

pieżowi. Tak więc normy KPK nie mówią wyraźnie o pełnej dyspozycyjności duchownego, dopiero teologiczna refleksja nad nimi w kontekście relacji między episkopatem a prezbiteratem i diakonatem pozwala wyraźnie uchwycić i wyeksponować ten aspekt inkardynacji²⁷.

Biskupem własnym (*episcopus proprius*) przyjmujących święcenia diakonatu, którzy pragną być włączeni do duchowieństwa diecezjalnego, jest biskup diecezji (*episcopus dioecesis*), w której kandydat ma stałe zamieszkanie lub której postanowił się poświęcić. W przypadku święceń prezbiteratu natomiast dla duchownych diecezjalnych biskupem własnym jest biskup diecezji, do której kandydat został inkardynowany przez diakonat (por. kan. 1016 KPK). Wynika stąd, że „[...] przed diakonatem kandydat do święceń ma pełną swobodę wyboru diecezji”²⁸ oraz że ordynariuszem własnym (*ordinarius proprius*) duchowieństwa diecezjalnego jest biskup diecezjalny (*episcopus dioecesis*) – w przypadku kleru diecezjalnego jest on tożsamy z *episcopus proprius*. Inkardynacja stwarza więc ścisłą więź między duchownym a diecezją lub inną wspólnotą kościelną mającą prawo inkardynacji oraz między duchownym a jego ordynariuszem. To z kolei powoduje, że duchowni „mogą być z większym pożytkiem i zgodnie z potrzebami wykorzystani w duszpasterstwie. Odpowiada to idei święceń, których udziela się nie dla prywatnego dobra duchownego, lecz dla wspólnego dobra Kościoła”²⁹.

Zgodnie z kan. 269 KPK biskup diecezjalny może dokonać inkardynacji do swojej diecezji tylko wtedy, gdy domaga się tego konieczność lub pożytek tego Kościoła partykularnego z zachowaniem przepisów prawa dotyczących godziwego utrzymania duchownych (por. KPK kan. 269 1°). Natomiast przy zmianie stosunku inkardynacji biskup może dokonać inkardynacji na podstawie dokumentu o ekskardynacji oraz – w razie potrzeby – po uzyskaniu informacji na temat życia duchownego, który pragnie zmienić przynależność diecezjalną, jego obyczajów i odbytych przezeń studiów (por. KPK, kan. 269 2°) oraz po otrzymaniu pisemnego oświadczenia złożonego przez tegoż duchownego, które winno zawierać wolę służby nowemu Kościołowi partykularnemu (por. KPK kan. 269 3°). Z wyliczonych w kan. 269 KPK warunków

---

²⁷ Por. O. S a i e r, *Die hierarchische Struktur des Presbyteriums*, AKKR 136(1967), s. 341-391, zwłaszcza 366 nn. i 370 nn.; H. S o c h a, *Das Ordensapostolat in der Teilkirche*, München 1973, s. 230-232.

²⁸ E. P r z e k o p, *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1990, s. 96.

²⁹ P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, s. 79.

dopuszczalności wtórnej inkardynacji: konieczność lub pożytek Kościoła partykularnego, zachowanie przepisów dotyczących godziwego utrzymania, prawo o święceniach (por. KPK kan. 1025 § 2) uwzględnia jedynie ten, aby kandydat do święceń był potrzebny dla posługi Kościoła (*ut candidatus ad Ecclesiae ministerium utilis habeatur*). Zgodnie z can. 696 § 1 CIC 1917 ocena biskupa dotyczyła potrzeb jego własnej diecezji. Biskup nie miał więc obowiązku udzielania święceń tym, którzy – według jego oceny – nie byli potrzebni diecezji, co jednak nie stanowiło przeszkody, by mógł święcić także innych kandydatów w celu przekazania ich do służby w innej diecezji (por. CIC 1917 can. 969 § 2). Ustanowiony w starym kodeksie wymóg konieczności (por. CIC 1917 can. 696 § 1) został podczas reformy prawa o święceniach całkowicie pominięty. W związku z tym wymogiem w CIC 1917 była także mowa o tzw. tytule kanonicznym do święceń, który stanowił podstawę prawną zapewniającą godziwe utrzymanie duchownemu mającemu przyjąć święcenia prezbiteratu³⁰. Obecnie według kan. 1025 § 2 KPK ocena kompetentnego przełożonego powinna brać pod uwagę zarówno potrzeby określonego Kościoła partykularnego, jak również całego Kościoła powszechnego z uwzględnieniem norm o właściwym rozmieszczeniu duchowieństwa³¹.

³⁰ Por. CIC 1917 can. 979-982. KPK obok tytułu służby dla diecezji (*pro servitio dioecesis*), przynależności do instytutu zakonnego (*incorporatio a institutis religiosis*) usankcjonował także tytuł służby prałaturze personalnej (*titulus servitii praelaturae*), przynależności do stowarzyszenia życia apostołskiego (*incorporatio a societatis vitae apostolicae*), jeśli konstytucja na to pozwoli, oraz włączenia do instytutu świeckiego (*incorporatio a institutis saecularibus*) za zgodą Stolicy Apostolskiej. Jednakże duchowni-członkowie instytutów świeckich są z reguły inkardynowani do Kościoła partykularnego, dla którego służby są wyświęceni. Por. KPK kan. 295 § 1, 715 § 2, 736 § 1; H. J. F. R e i n h a r d t, *Inkardination durch Diakonatsweihe*, MK 266/3.4-13. Na mocy konstytucji apostołskiej Jana Pawła II *Spirituali militum curae* z 21 IV 1986 r. ordynariat wojskowy stał się nową instytucją upoważnioną do inkardynowania. Co więcej, ordynariusz wojskowy ma prawo dopuszczania do święceń dla służby w ordynariacie wojskowym alumnów seminarium ordynariatu. Por. I o a n n e s P a u l u s PP. II, *Constitutio apostolica „Spirituali militum curae” qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur*, (21 IV 1986), VI § 3-4, AAS 78(1986), s. 481-486; W. G ó r a l s k i, *Struktura prawna duszpasterstwa wojskowego w świetle konstytucji apostołskiej papieża Jana Pawła II „Spirituali militum curae” z 21 IV 1986 r.*, „Prawo Kanoniczne” [skrót: PK] 32(1989), n. 3-4, s. 143-145; R e i n h a r d t, *Inkardinationspflicht*, MK 265/6. Na podstawie całego związku treściowego i kontekstu wyżej wspomnianego paragrafu zostało mu przez to postanowienie przyznane również prawo do wystawiania dymisoriów do święceń. Ordynariusz wojskowy jest zatem na mocy własnego prawa kompetentnym *ordinarius proprius* dla święceń i inkardynacji.

³¹ Por. DK 10; ES I, 1-4; KPK kan. 257 § 1; 256 § 2; 294; P r z e k o p, *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, s. 97.

W praktyce „[...] diakon lub kapłan, zdalny do pełnienia posługi, zawsze będzie potrzebny Kościołowi, przynajmniej gdy wyrazi gotowość służenia w innym Kościele partykularnym, ocena kompetentnego przełożonego, przydatności kandydata, sprowadza się właściwie do oceny jego przymiotów i zdolności wymaganych w kan. 1025 § 1 KPK”³². Tak więc przy pierwszej inkardynacji zbadanie kwestii potrzeby duchownego do posługi Kościoła ogranicza się do stwierdzenia pożytku lub użyteczności (*utilitas*), natomiast przy zmianie inkardynacji wymagana jest konieczność (*necessitas*). Odnosnie do przepisów o godziwym utrzymaniu duchownych wydaje się, że kwestia tytułu do święceń jako podstawy prawnej utrzymania duchowieństwa nie ma już znaczenia, zarówno przy pierwszej inkardynacji, jak i zmianie stosunku inkardynacji, na skutek zniesienia tego tytułu. A zatem „za anomalię lub osobliwość prawną należy uznać powołanie się w kan. 295 KPK na służbę jako tytuł do święceń w prałaturze personalnej”³³.

Treść teologiczną prawa inkardynacji przedstawił Jan Paweł II w posynodalnej adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* z dnia 25 III 1992 r. Czytamy tam: „[...] więź z biskupem w jednym kapłaństwie, uczestniczenie w jego trosce o sprawy Kościoła, zaangażowanie w ewangeliczną troskę o Lud Boży w konkretnych warunkach historycznych i środowiskowych Kościoła lokalnego – oto elementy, których nie można pominąć w charakterystyce kapłana i jego życia duchownego. W tym sensie «inkardynacja» nie ogranicza się do więzi czysto prawnych, lecz pociąga za sobą postawy życiowe i konieczność dokonywania wyborów duchowych i duszpasterskich, które powołaniu prezbitera nadają ściśle określony charakter”³⁴. Jednakże przynależność do określonego Kościoła partykularnego i służba na jego rzecz nie stanowią żadnego ograniczenia działalności i życia kapłana, a wręcz przeciwnie – poprzez posługę dla całej wspólnoty chrześcijańskiej winny być one umacniane przez każdy charyzmat i naznaczone dążeniem i dynamizmem misyjnym. To z kolei wyraża się w trosce o cały Kościół, a więc w goto-

---

³² Por. P. H e m p e r e k, *Księga IV: Uświęcające zadanie Kościoła, część I: Sakramenty (oprócz sakramentu małżeństwa)*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. III, Lublin 1985, s. 195; por. G. G h i r l a n d a, *De Ecclesiae munere sanctificandi. De ordine. Adnotationes in Codicem*, Romae 1983, s. 19 nn.

³³ S c h m i t z, *Stosunek inkardynacji*, s. 155, przyp. 26.

³⁴ I o a n n e s P a u l u s PP. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis „Pastores dabo vobis” de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione* (25 III 1992) [skrót: PDV], 31, AAS 84(1992), s. 657-804; tekst polski w: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 517-679.

wości, za pozwoleniem lub zachętą własnego ordynariusza, do pełnienia posługi w Kościołach lokalnych lub na terenach misyjnych cierpiących na brak duchowieństwa³⁵. Inkardynacja ma zatem także „[...] znaczenie w działalności duszpasterskiej”, co potwierdza *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* (DPK)³⁶.

Wypowiedzi zawarte w PDV 31-32 i DPK 25-27 wskazują ponadto, że ze stosunku inkardynacji wynika równocześnie zobowiązanie do pełnienia posługi na rzecz „duchowego związku rodzinnego” i całego Kościoła powszechnego oraz prawo do godziwego utrzymania osób duchownych³⁷. Tak więc „[...] inkardynacja tworzy relację prawną, zachodzącą pomiędzy duchownym a instytucją inkardynującą i jej zwierzchnikiem. Treść (przedmiot) inkardynacji stanowi zobowiązanie do służby (pracy), nie ograniczone jednakże do określonego Kościoła partykularnego. Inkardynacji nie można dłużej pojmować wyłącznie tylko jako zobowiązania do służby, ponieważ rodzi ona ponadto prawa i obowiązki dla obydwu stron”³⁸. Stosunek inkardynacji jest zatem przede wszystkim, co do istoty, relacją przyporządkowania duchownego własnemu przełożonemu kościelnemu. W osobie ordynariusza inkardynacji otrzymuje on własnego ordynariusza, któremu przysługuje pełne prawo dysponowania duchownym odnośnie do jego duszpasterskiego zatrudnienia. Ten z kolei na mocy święceń oraz prawnie określonej przez inkardynację posługi jest do niej zobowiązany. W ten sposób duchowni poprzez stosunek inkardynacji, wpływający jako stosunek prawny ze święceń diakonatu, powodujący, że zdolność do pełnienia posługi, przez którą i w której zostaje zagwarantowane wykonywanie władzy święceń i przeznaczenie do posługi duchownej, otrzymują prawną konkretyzację wymaganą do przyznania określonych zadań (por. KPK kan. 274 § 2), które mogą być wykonywane dla dobra całego Kościoła, jego wspólnot partykularnych, poszczególnych wiernych oraz otrzymują ochronę swoich praw. Tak więc na ordynariuszu inkardynacji spoczywa daleko idąca odpowiedzialność i obowiązek troski o duchownego w zakresie duchowo-bytowym, ten zaś nie jest względem własnego ordynariusza pozba-

³⁵ Por. PDV 32; DK 10.

³⁶ Tekst oryginalny idzie jeszcze dalej i stwierdza, że inkardynacja jest źródłem (*fons*) działalności duszpasterskiej: „fons [...] significationum pro actione pastoralis”. Por. *Congregatio pro Clericis, Directorium pro presbyterorum ministerio et vita* (31 I 1994) [skrót: DPK], 26, Typis Polyglottis Vaticanis 1994; tekst polski w: Kongregacja do Spraw Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, Città del Vaticano 1994.

³⁷ Por. R e i n h a r d t, *Inkardinationspflicht*, MK 265/3.

³⁸ S c h m i t z, *Stosunek inkardynacji*, s. 148.

wiony praw³⁹. Zachodzi więc tutaj wzajemna relacja prawna między ordynariuszem inkardynacji a duchownym. Posługa spełniana przez duchownego, prawnie określona w stosunku inkardynacji, nakłada na ordynariusza inkardynacji obowiązek zapewnienia duchownemu godziwego utrzymania (*honestas sustentatio*), a zarazem jest dostateczną, choć nie jedyną, podstawą prawną, taką podstawą jest bowiem także przynależność duchownego do prezbiterium danego Kościoła partykularnego. Owa przynależność jest racją, dla której powinien on to utrzymanie otrzymać. Z drugiej zaś strony duchowny ma prawo domagać się od ordynariusza inkardynacji wypełnienia swoich uprawnień, a w przypadku ich naruszenia może dochodzić sprawiedliwości albo sam na drodze sądowej (por. KPK kan. 1400 § 1), albo powierzyć to zadanie kompetentnym instytucjom kościelnym. W drugim przypadku rozstrzygnięcie sporu nastąpi na drodze postępowania administracyjnego (por. KPK kan. 1400 § 2) zgodnie z kan. 1732-1739 VII Księgi KPK⁴⁰.

Podstawą prawną niniejszej regulacji jest kan. 221 § 1 KPK, w którym ustawodawca kościelny uznaje naturalne uprawnienie każdego wiernego do obrony i dochodzenia przysługujących mu praw. Chodzi tutaj zarówno o prawa subiektywne (podmiotowe) osoby (*iura quaesita*), które mają swój fundament w prawie przedmiotowym (stanowionym), jak i te, które wypływają z prawa naturalnego (*iura innata*). Jednakże chronione mogą być tylko te uprawnienia pochodzące z prawa naturalnego, które otrzymały formę normy prawa stanowionego⁴¹, a do takich należy m.in. prawo duchownych do go-

³⁹ Por. KPK kan. 283 § 2; Z u b e r t, *Inkardynacja-ekskardynacja*, kol. 225; S c h m i t z, *Stosunek inkardynacji*, s. 150-151, 158-159.

⁴⁰ Por. J. K r u k o w s k i, *Administracja w Kościele. Zarys prawa administracyjnego*, Lublin 1983, s. 181-186, 204-255, 269-275; t e n ż e, *Problem prawnej odpowiedzialności administracji kościelnej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” [skrót: RTK], 24(1977), z. 5, s. 40-46, 59-74, 86-95; t e n ż e, *Sprawiedliwość administracyjna w Kościele*, Lublin 1979, s. 50-84; t e n ż e, *Komentarz do projektu ogólnej procedury administracyjnej*, PK 22(1979), nr 3-4, s. 199-232.

⁴¹ Na temat korelacji prawa człowieka–prawa chrześcijanina zob. m.in. J. K r u k o w s k i, *Prawna ochrona uprawnień osoby ludzkiej w Kościele*, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. II, Lublin 1982, s. 219-244; t e n ż e, *Zagadnienie ochrony praw osoby ludzkiej w społeczności kościelnej*, RTK 19(1972), z. 5, s. 101-113; t e n ż e, *Prawa człowieka i prawa chrześcijanina. Problemy teoretyczno-prawne*, RTK 27(1980), z. 5, s. 65-83; R. S o b a Ń s k i, *Sakramentalne podstawy prawnej pozycji wiernych w Kościele*, PK 13(1970), n. 1-2, s. 143-157; t e n ż e, *Problem samookreślenia się osoby w ramach struktur Kościoła*, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. II, Lublin 1982, s. 101-122; E. C o r e c c o, *Der Katalog der Pflichten und Rechte des Gläubigen im CIC*, [w:] *Ministerium iustitiae. Festschrift für H. Heinemann zur Vollendung des 60. Lebensjahres*, hrsg. von A. Gabriels, H. J. F. Reinhardt, Essen 1985,

dziwego utrzymania. Każde prawo, zgodnie z kan. 1491 KPK, chronione jest nie tylko skargą, lecz także zarzutem. Fakt naruszenia przez władzę kościelną (tutaj biskupa diecezjalnego) sfery uprawnień konkretnego podmiotu, jakim w tym przypadku jest określona osoba fizyczna (duchowny), jest zdarzeniem prawnym, czyli w tym przypadku zdarzeniem powodującym określone zmiany w sferze wzajemnych uprawnień i obowiązków uczestników stosunku inkardynacji. To zakłócenie równowagi w sferze wzajemnych uprawnień i obowiązków powoduje pewien uszczerbek w osiągnięciu dóbr przez osoby uprawnione, czyli szkodę (*damnum*)⁴², oraz domaga się jej naprawienia przez podmiot dopuszczający się naruszenia (por. KPK kan. 128). Jest to obowiązek wtórny w stosunku do poprzedniej powinności nienaruszania sfery uprawnień innego podmiotu⁴³. Prawodawca kościelny wprawdzie nie podaje definicji szkody, jednakże przez szkodę należy ogólnie rozumieć uszczerbek w dobrach, które są chronione przez prawo kanoniczne, w sensie zaś prawnym należy rozumieć tylko taki uszczerbek w dobrach należnych drugiej osoby, który został dokonany wbrew jej woli⁴⁴. Do tych dóbr należą zarówno dobra naturalne – życie, zdrowie, wolność, prawo do dobrego imienia, majątek, jak też dobra duchowe – sakramenty święte, nauka objawiona⁴⁵.

2.2 Przynależność do prezbiterium Kościoła partykularnego

Inkardynacja służy unormowaniu relacji między duchownym a jego hierarchicznym przełożonym, dlatego też styka się ona z instytucją prawną prezb-

---

s. 179-202; T. P a w l u k, *Idea podstawowych praw człowieka w prawie kościelnym*, PK 22(1979), nr 3-4, s. 39-54.

⁴² Prawo dzieli szkody na majątkowe i niemajątkowe. Szkodę majątkową dzieli zaś na *damnum emergens* i *lucrum cessans*. *Damnum emergens* polega na rzeczywistym umniejszeniu majątku poszkodowanego. *Lucrum cessans* oznacza utratę spodziewanej korzyści. Natomiast inny jest podział szkód spotykany w prawie karnym i administracyjnym. Dzieli się one tutaj na szkody prywatne i publiczne. Przez szkodę prywatną rozumie się taki uszczerbek, który został wyrządzony konkretnej osobie fizycznej lub prawnej w dobrach osobistych lub realnych przez naruszenie jej praw podmiotowych. Mianem szkody publicznej zaś określa się tę, która ma miejsce przez naruszenie prawa stanowionego i polega na umniejszeniu dobra przez nie chronionego. Por. G. M i c h e l s, *De delictis et poenis*, vol. I, Tornaci 1961, s. 69-72; P. P a l a z z i n i, *Damnificatio*, [w:] *Dictionarium morale et canonicum*, vol. II, Roma 1965, s. 2-6; F. D' O s t i l i o, *La responsabilità per atto illecito della pubblica amministrazione nel diritto canonico*, Roma 1966, s. 25.

⁴³ Por. KPK kan. 223 § 1; D' O s t i l i o, *La responsabilità per atto illecito*, s. 28 nn.

⁴⁴ Por. K r u k o w s k i, *Administracja w Kościele*, s. 271.

⁴⁵ Por. KPK kan. 213; 219; 220; 212 § 2; 1367-1369; 1378-1379; 1397-1398.

terium, która wprawdzie jest wymieniana w KPK⁴⁶, ale pod względem prawnym nie jest bliżej określona⁴⁷, jakkolwiek w odniesieniu do Rady Kapłańskiej (por. KPK kan. 495-502)⁴⁸, która reprezentuje prezbiterium diecezjalne, wiążą się z nią skutki prawne. Prezbiterium stanowi wspólnotę składającą się z biskupa diecezjalnego i kapłanów – współpracowników przyporządkowanych mu przez misję kanoniczną. Kapłani mogą wypełniać swoją posługę tylko zjednoczeni ze swoim biskupem i tylko w zależności od niego⁴⁹. Co więcej, „[...] w poszczególnych lokalnych zgromadzeniach wierznych czynią oni obecnym w pewnym sensie samego biskupa, z którym jednoczą się ufnie i wielkodusznie, i jego obowiązki oraz starania biorą w części na siebie i troskliwie na co dzień je wykonują”⁵⁰. Zadaniem prezbiterium jest pasterska troska o część (*portio*) Ludu Bożego, czyli Kościoła partykularny (por. KPK kan. 369). Tak więc byłoby błędem zredukowanie inkardynacji do prostego węzła prawnego, bez przyjęcia jej głębokiej wartości eklesjalnej oraz zaakcentowania węzła duchowego, jaki z niej wynika, a mianowicie relacji z biskupem w jednym prezbiterium oraz posługi wobec

⁴⁶ Por. KPK kan. 245 § 2; 369; 400 § 2; 495 § 1; 499; 529 § 3; 757; X. O c h o a, *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, Città del Vaticano 1984², s. 373.

⁴⁷ Trzeba zaznaczyć, że przynależność do konkretnego prezbiterium „zawsze ma miejsce na poziomie Kościoła partykularnego, Ordynariatu lub Prałatury personalnej. W odróżnieniu więc od Kolegium Biskupiego wydaje się, że nie ma podstaw teologicznych do stwierdzenia istnienia prezbiterium uniwersalnego” (DPK 25). O używaniu pojęcia „prezbiterium” w podwójnym znaczeniu zob. S a i e r, *Die hierarchische Struktur des Presbyteriums*, s. 341-391, zwłaszcza 353; E. C o r e c c o, *Sacerdotium et Presbyterium in CIC*, [w:] *Recht im Dienste des Menschen. Eine Festgabe für H. Schwendenwein zum 60. Geburtstag*, hrsg. von K. Lüdicke, H. Paarhammer, D. A. Binder, Graz-Wien-Köln 1986, s. 34-48, zwłaszcza 34, 37-39.

⁴⁸ Na temat Rady Kapłańskiej zob. m.in. E S I, 15-17; W. W ó j c i k, *Rada kapłańska, „Ateneum Kapłańskie”* [skrót: AK], 60(1968), s. 221-233; t e n ż e, *Rozwój instytucji rad kapłańskich*, AK 62(1970), s. 441-448; T. P i e r o n e k, *Rada kapłańska wyrazem soborowej odnowy prezbiterium*, PK 12(1969), nr 3-4, s. 3-28; M. F á k a, *Rada kapłańska nowym senatem biskupa diecezjalnego*, PK 21(1978), nr 3-4, s. 41-69; P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, s. 236-241; M. G ó r k a, *Rola i zadania Rady Kapłańskiej*, „Wiadomości Diecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Metropolitalnej w Katowicach” 65(1997), s. 511-519; J. W r o c e ń s k i, *Rada Kapłańska według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, PK 36(1993), nr 1-2, s. 19-40; J. D y d u c h, *Kapituła katedralna i Rada Kapłańska*, PK 25(1982), nr 3-4, s. 79-99.

⁴⁹ Por. *Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium Ecclesiae Imago de pastoralis ministerio Episcoporum* (22 II 1973) [skrót: EI], 203, Typis Polyglottis Vaticanis 1973; tekst polski w: PPK, t. VI, z. 1, nr 10374-11035; E. S z t a f r o w s k i, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu*, Warszawa 1977.

⁵⁰ KK 28; por. DK 7-8; KPK kan. 273; PDV 31-32. 65. 79; DPK 22. 24-27.

Ludu Bożego w konkretnych warunkach historycznych i środowiskowych⁵¹. Związek z biskupem określa tym samym i ożywia więź kapłana z jego Kościołem partykularnym. Kapłan włączony do prezbiterium diecezjalnego ma w biskupie ojca i pasterza⁵², stąd też winien okazywać mu należyta cześć i posłuszeństwo⁵³. Biskup z kolei ma uważać kapłanów za „synów i przyjaciół” (KK 28), a nawet – jak to zostało jeszcze ściślej podkreślone w dekrecie o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II – za „braci i przyjaciół” (DK 7). Zmiana ta była, jak się wydaje, podyktowana pragnieniem wyraźniejszego zaakcentowania więzi kapłańskiej na płaszczyźnie braterskiej oraz zamiarem wyeksponowania wspólnej troski duchownych o dobro wiernych, a także przezwyciężeniem pewnych form paternalizmu⁵⁴. Ostateczna racja tego szczególnego związku opiera się jednak na specyficznej ontologicznej więzi, jaką kapłan za pośrednictwem biskupa ma z Chrystusem⁵⁵.

Normy KPK co do powoływania członków Rady Kapłańskiej zawierają ważne wypowiedzi, wyodrębniają bowiem dwie grupy członków prezbiterium: kapłanów inkardynowanych do diecezji i tych kapłanów, którzy nie są do niej inkardynowani⁵⁶, oraz kapłanów będących członkami instytutu zakonnego lub stowarzyszenia życia apostołskiego, jednakże w diecezji przebywających i dla jej dobra wykonujących jakieś zadania⁵⁷. „Prawnym tytułem przynależności do prezbiterium jakiegoś Kościoła partykularnego – według H. Schmitza – jest stosunek współpracy kapłana z biskupem diecezjalnym lub zrównanym z nim zwierzchnikiem Kościoła partykularnego”⁵⁸. Dlatego można mówić o zwyczajnej i nadzwyczajnej formie uczestnictwa w posłannictwie biskupa diecezjalnego i stosownie do tego wyróżnić zwyczajnych i nadzwyczaj-

⁵¹ Por. DPK 25-26; PDV 31.

⁵² Por. DPK 22. 25. 27; KPK, kan. 384.

⁵³ Por. DK 15; PDV 28; DPK 24.

⁵⁴ Por. W. W ó j c i k, *Udział kapłanów w zarządzie Kościołem*, AK 58(1966), s. 219-220.

⁵⁵ Por. DPK 8. 13. 20. 40. 59.

⁵⁶ Według EI struktura duchowieństwa diecezjalnego przedstawia się następująco: prezbiterzy diecezjalni inkardynowani do diecezji (206a); ponadparafialni współpracownicy biskupa (206b); kapłani, którzy wykonują różna zadania apostołatu (206c); kapłani, którzy podejmują dzieła ponaddiecezjalne (206d); proboszczowie i wikariusze parafialni (206e); diakoni – współpracownicy posługiwania biskupa, jak i prezbiterów (206f).

⁵⁷ Por. KPK kan. 498 § 1 1-2°; PDV 17. 74; DPK 26.

⁵⁸ S c h m i t z, *Stosunek inkardynacji*, s. 149-150.

nych członków prezbiterium⁵⁹. Zróżnicowana miara dyspozycyjności kapłana stanowi więc podstawę odmiennej pozycji w prezbiterium⁶⁰. Ma to także ważki wpływ na wykonywanie obowiązku szczególnej troski o kapłanów, nałożonej przez prawodawcę na biskupa diecezjalnego w kan. 384 KPK. Stosownie do struktury prezbiterium obowiązek szczególnej troski rozciąga się bowiem w pełnym zakresie jedynie na kapłanów tworzących rdzeń prezbiterium, tj. inkardynowanych do diecezji⁶¹.

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II stwierdza co prawda, że z biskupem „[...] związani są ściśle z tytułu kapłaństwa i świętego posługiwania wszyscy kapłani, zarówno diecezjalni, jak i zakonni, i stosownie do swego powołania oraz otrzymanej łaski służą dobru całego Kościoła” (KK 28). Aby ustrzec jednak powyższe stwierdzenie przed niewłaściwą interpretacją – gdyż kapłani zakonni mają własnych przełożonych zakonnych⁶², a poszczególne instytuty cieszą się autonomią i posiadają swój zarząd wewnętrzny⁶³ oraz zadania własne⁶⁴ – w dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów *Christus Dominus*⁶⁵ tegoż Soboru, a także w KPK⁶⁶ dokonano uściślenia i szczegółowego opisu warunków, które stanowią o przynależności kapłanów zakonnych do prezbiterium Kościoła partykularnego. Dekret *Christus Dominus* stwierdza, że wszyscy kapłani zakonni zakonów wyjętych i niewyjętych podlegają władzy ordynariusza miejsca (por. KPK kan. 134 § 2). Jednakże zakres władzy ordynariusza miejsca obejmuje jedynie to wszystko, co dotyczy kultu publicznego (wyjątek stanowi własny kalendarz liturgiczny), troski duszpasterskiej, głoszenia Słowa Bożego, wychowania religijnego i moralnego wiernych, formacji katechetycznej i liturgicznej, szkolnictwa bez naruszenia prawa zakonników do kierowania szkołami oraz tych wszystkich spraw, które są ściśle związane z realizacją posłannictwa apostołskiego⁶⁷. Na podstawie powyższych sformułowań można przyjąć, że

⁵⁹ Por. S a i e r, *Die hierarchische Struktur des Presbyteriums*, s. 364-380; H. M ü l l e r, *Diözesane und quasidiözesane Teilkirchen*, [w:] HKKR, s. 329-335, zwłaszcza 332.

⁶⁰ Tamże; por. H. M ü l l e r, *Zum Verhältnis zwischen Episkopat und Presbyterat im Zweiten Vatikanischen Konzil*, Wien 1971, s. 380-384.

⁶¹ Por. S c h m i t z, *Stosunek inkardynacji*, s. 151.

⁶² Por. KPK kan. 596; 617-630.

⁶³ Por. KPK kan. 586 § 1, § 2.

⁶⁴ Por. KPK kan. 611; 677 § 1.

⁶⁵ Por. DB 35.

⁶⁶ Por. KPK kan. 678-683.

⁶⁷ Por. DB 35, 4; DZ 2c; ES I, 24-27, 34-35, 37; J. R. B a r, *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 1977³, s. 276-287.

Sobór Watykański II, a za nim KPK, sprecyzował następującą zasadę: każdy duchowny, zarówno diecezjalny, jak i zakonny pełniący posługę na rzecz diecezji, obligatoryjnie przynależy do prezbiterium tej diecezji i pozostaje w ścisłej relacji z biskupem diecezjalnym oraz podlega mu we wszystkim, co dotyczy budowania tegoż Kościoła partykularnego. Natomiast konstytucje poszczególnych instytutów, prawo egzempcji, zadania własne i wszelkie przywileje nie mają na celu wyizolowania kapłanów zakonnych z Kościoła partykularnego, lecz jeszcze głębsze ich włączenie we wspólnotę kapłańską⁶⁸, obowiązek zaś troski o tychże kapłanów spoczywa na ich wyższych przełożonych.

Różnica, jaka zachodzi między kapłaństwem prezbiterów z jednej strony, a biskupów z drugiej, polega na zakresie władzy pasterskiej⁶⁹. Świecenia prezbiteratu, które nie tylko nie zwalniają z obowiązków zaciągniętych wobec Ludu Bożego w diakonacie, ale je pogłębiają i uzupełniają, dają „zaczątkowe”, bo podporządkowane władzy biskupa, lecz zarazem rzeczywiste uczestnictwo w pasterskiej funkcji Chrystusa⁷⁰. Prezbiterzy są wyświęceni, aby głosić Ewangelię, ale także by być pasterzami wiernych – tak jak biskupi i w ścisłej od nich zależności – i by sprawować kult Boży jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu (por. KK 28). Możemy zatem stwierdzić, że „święcenia prezbiteratu, wszczepiając człowieka w szczególny sposób w kapłaństwo Jezusa Chrystusa, dają mu początkowy udział w jego funkcji pasterskiej, której pełnia łączy się ściśle – w obecnej rzeczywistości Kościoła – z sakramentem biskupią”⁷¹. Fakt ten powoduje, że to właśnie biskup jest źródłem i zwornikiem całej posługi duszpasterskiej w diecezji i za jej wypełnienie ponosi osobistą odpowiedzialność, a jest ona spełniana na fundamencie jego władzy pasterskiej przez całe prezbiterium⁷². Wiąż prezbitera z biskupem jest więc dwójaka: sakramentalna i jurysdykcyjno-hierarchiczna. Biskup bowiem, posiadając pełnię sakramentu kapłaństwa, wraz z nią posiada także pełnię władzy uświęcania, tak więc prezbiter jest nie tylko wyświęcony przez biskupa, ale i od niego otrzymuje misję sprawowania sakramentów dla okreś-

---

⁶⁸ Por. A. G r i l l m e i e r, *Kommentar zum Artikel 28 der Kirchenkonstitution*, [w:] *Das Zweite Vatikanische Konzil*, t. I, Freiburg 1966, s. 255; A. W e i s s, B. W. Z u b e r t, *Egzempcja*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. IV, Lublin 1995, kol. 731-733.

⁶⁹ Por. L. B a l t e r, *Kapłaństwo Ludu Bożego*, Warszawa 1982, s. 261.

⁷⁰ Por. tamże, s. 259.

⁷¹ Tamże, s. 261.

⁷² Por. W. P l u t a, *Biskup w diecezji*, AK 58(1966), s. 149, 150.

lonej grupy wiernych, aby w ten sposób ich uświęcać. Więż jurysdykcyjno-hierarchiczna wiąże prezbiterów z biskupem na płaszczyźnie funkcji pasterskiej i nauczycielskiej. Czyni ich w ten sposób naturalnymi i koniecznymi współpracownikami biskupa w prowadzeniu Ludu Bożego do zbawienia⁷³. Podstawą egzystencjalną związku biskupa z prezbiterami jest jedność w konsekracji i misji w Kościele (*unitas consecrationis et missionis in Ecclesia*), a wyraża się ona w jedności biskupa z prezbiterium. Biskupi „[...] szczególną miłością winni zawsze otaczać prezbiterów, mając ich za synów i przyjaciół, ponieważ oni podejmują ich zadania i troski i spełniają je tak gorliwie w codziennych zabiegach” (DB 16).

Prezbiterium jawi się nam zatem jako „[...] prawdziwa rodzina, jako bratnia społeczność, której więzy nie pochodzą z ciała i krwi, ale z łaski sakramentu kapłaństwa” (PDV 74). Każdy więc kapłan włączony w *Ordo Presbyterorum* tworzy z innymi członkami prezbiterium szczególne więzy apostołskiej miłości, posługi i braterstwa⁷⁴. Łaska sakramentu święceń „ogarnia i wywyższa ludzkie związki między kapłanami, ich więzi psychologiczne, uczuciowe, przyjacielskie i duchowe; przepaja je i przenika, objawia się i przybiera konkretny kształt w najróżniejszych formach życia wspólnego (wspólny dom, wspólnota stołu, wspólnota dóbr, a zwłaszcza wspólnie odmawiana Liturgia Godzin), które Kościół zawsze popierał i o których nieustannie przypomina w swoim nauczaniu”⁷⁵.

2.3. Wykonywana postuga

Nowe ujęcie prawa o inkardynacji opiera się na pogłębionym poznaniu służby kapłańskiej, tak iż inkardynacja stała się obecnie instrumentem służby⁷⁶. Koncepcja służby charakteryzująca stosunek inkardynacji ma swoje uzasadnienie teologiczne w święceniach sakramentalnych, co wyraża się poprzez powiązanie inkardynacji ze święceniemi diakonatu. Tak więc „[...] uzdolnienie do duchowej posługi w Kościele, przekazywane przez święcenia

⁷³ Por. KK 28; DB 16.

⁷⁴ Por. EI 109. 111; KPK, kan. 275 § 1; DPK 25; PDV 17; I. R e m b a l d i, *Fraternitas sacramentalis et presbyterium*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica” [skrót: PRMCL], 57(1968), s. 330-350.

⁷⁵ Por. DK 8; DB 30; EI 109. 111. 112; KPK kan. 280; 245 § 2; 531; 550 § 1; 551; PDV 81.

⁷⁶ Por. R i b a s, *Incardinación y distribución del clero*, s. 121 nn. i 293 nn.

sakramentalne, wymaga bliższej determinacji prawnej. Nie może być ono realizowane bez wyboru i samowolnie⁷⁷. Struktura Kościoła jest zakotwiczona sakramentalnie w podwójnym znaczeniu: opiera się na chrzcie – bierzmowaniu (kapłaństwo wspólne) i na święceniach sakramentalnych (kapłaństwo służebne), które ze swej strony przyporządkowane są sprawowaniu Eucharystii jako temu wydarzeniu, które jest źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego⁷⁸. Należy stwierdzić, że wszystkie posługi istniejące i spełniane w Kościele stanowią zróżnicowane formy udziału w posłudze Jezusa Chrystusa⁷⁹. Pojęcie służby w Kościele wywodzi się więc ostatecznie z kreacji samego Chrystusa. Chrystus jest w pewnym sensie „[...] strukturą służby wobec Boga wyrażającego samą istotę religii i kultu w podwójny sposób: On jest służbą wobec Ojca i jednocześnie cały jest strukturą służby, proegzystencji (za, dla ludzi, dla człowieka). Struktura ta ma charakter ontyczny, a zarazem misyjny i funkcyjny (to jest Jego misja, posłannictwo)”⁸⁰.

KPK w kan. 145 § 1 wprowadził nowe pojęcie urzędu kościelnego (*officium ecclesiasticum*), mianowicie: „Urząd kościelny jest jakimkolwiek ustanowionym na stałe (*stabiliter constitutum*)⁸¹ zadaniem (*munus*) z postanowienia czy to Bożego czy kościelnego dla realizacji celu duchowego”⁸².

⁷⁷ S c h m i t z, *Stosunek inkardynacji*, s. 158.

⁷⁸ Por. K L 10; K K 10 nn.; P. K r ä m e r, *Duszpasterskie posługi i urzędy. Nierozłączność wymiaru sakramentalnego i prawnego*, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny”, 17(1997), nr 3, s. 103.

⁷⁹ Por. I o a n n e s P a u l u s P P. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis „Christifideles laici” de vocatione missione Laicorum in Ecclesia et in mundo* (30 XII 1988) [skrót: ChL], 21, AAS 81(1989), s. 393-521; tekst polski w: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 347-480.

⁸⁰ K. G ó ł d ź, *Posługiwania w Kościele w aspekcie dogmatycznym. Referat wygłoszony w ramach Tygodnia Eklezjologicznego '98 na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, 30 III 1998, mps, s. 9.

⁸¹ Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II w numerze 20 mówi o stałości nadania urzędu (*stabiliter collatum*), gdy tymczasem prawodawca kodeksowy mówi o stałości ustanowienia (*stabiliter constitutum*) danego zadania. Niemniej różnica ta nie zawiera w sobie sprzeczności, ponieważ stałe powierzenie (nadanie) dotyczy strony subiektywnej, ustanowienie zaś na stałe danego urzędu odnosi się do aspektu obiektywnego. Por. P. E r d ö, *Ministerium, munus et officium in Codice Iuris Canonici*, PRMCL 78(1989), s. 424-425, przyp. 33.

⁸² Również w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich – chociaż występuje inna nazwa: *officium in Ecclesia* – istota urzędu jest określana w ten sam sposób. Por. KKKW kan. 936 § 1: „In Ecclesia officium est quodlibet munus ab ipso Domino vel ab auctoritate competenti stabiliter constitutum in finem spiritualem exercendum”.

Nowe określenie urzędu kościelnego wpłynęło na możliwość objęcia tą nazwą także różnych funkcji, które są dostępne i wykonywane przez świeckich, posiadających odpowiednie kwalifikacje do ich spełnienia. Chodzi przede wszystkim o walory moralne i intelektualne oraz o właściwe relacje do hierarchii kościelnej⁸³. Nowa terminologia przyczyniła się również do wyrobienia nowej postawy duszpasterskiej i ułatwiła rozwiązania prawne, które lepiej odpowiadają teologiczno-prawnemu faktowi równości wszystkich wiernych⁸⁴ oraz ich powołania do czynnego uczestnictwa w sprawowaniu potrójnego urzędu Chrystusa⁸⁵. W związku z tym rodzi się problem dokładnego określenia terminów: „posługa”, „zadanie” (bądź też „funkcja”) i „urząd”⁸⁶.

Termin *munus* (zadanie) oznacza zadanie do wykonania, ze szczególnym akcentem teologicznym w przypadku *tria munera* Chrystusa i Kościoła. W znaczeniu bardziej specyficznym wskazuje na całość udzielonych komuś praw i obowiązków. A zatem „urząd kościelny” (*officium ecclesiasticum*) – w najczęściej stosowanym dziś sensie tego terminu – określa bardziej ogólną kategorię *munus*⁸⁷. Termin *ministerium* (posługiwanie, posługa) wyraża natomiast czynność służenia komuś, którą nie zawsze wyraźnie się odróżnia od powierzonego zadania do wykonania⁸⁸. Posługiwanie jest to akt, który wykonuje ktoś w imieniu kogoś innego⁸⁹. Termin ten odnosi się raczej do czynności aniżeli do całości praw i obowiązków. Łączy się przeważnie z sakramentem święceń, a relacja ta ujawnia się zwłaszcza wtedy, gdy prawodawca mówi o świętym posługiwaniu, które stanowi określone czynności

---

⁸³ Por. G. G h i r l a n d a, *De obligationibus et iuribus christifidelium laicorum. Adnotationes in Codicem*, Roma 1983, s. 63-68.

⁸⁴ Por. KK 32; KPK kan. 208.

⁸⁵ Por. KK 31; KPK kan. 204 § 1; P. E r d ö, *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 17(1997), nr 3, s. 53; J. H. P r o - v o s t, *Posługiwanie – refleksje dotyczące niektórych kwestii kanonicznych*, tłum. J. Krukowski, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. XI, Lublin 1993, s. 163-164; G ó ł d ź, *Posługiwanie w aspekcie dogmatycznym*, s. 5-6.

⁸⁶ Postulowali to już uczestnicy Synodu Biskupów z 1987 r. Por. Synodus Episcoporum (1987), *Elenchus ultimus propositionum post disceptationem*, 29 X 1987, propositio 18, [w:] *Enchiridion Vaticanum II*, Bologna 1989, nr 2146; ChL 23.

⁸⁷ Por. E r d ö, *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, s. 53-54; t e n ż e, *Ministerium, munus et officium in Codice Iuris Canonici*, s. 428-432; O c h o a, *Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici*, s. 286-288.

⁸⁸ Por. E r d ö, *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, s. 54.

⁸⁹ Por. P r o v o s t, *Posługiwanie – refleksje dotyczące niektórych kwestii kanonicznych*, s. 162.

świętych szafarzy (*ministri sacri*)⁹⁰. W tym miejscu następuje pewna nieścisłość terminologiczna, ponieważ pojęciem *ministerium* określa się także stałe funkcje liturgiczne, powierzane ludziom świeckim (por. KPK kan. 230 § 1). Z kolei „święta posługa” (*ministerium sacrum*) oznacza aktualnie wykonywaną działalność, należącą do kompetencji świętych szafarzy. Poprzez pojęcie świętego szafarza określa się chrześcijanina, który wybrany przez kompetentną władzę kościelną – mocą daru Ducha Świętego otrzymanego w chwili święceń – został ustanowiony do sprawowania posługi w Kościele, uczestnicząc w misji i władzy Chrystusa Pasterza⁹¹. KPK odnosi to pojęcie do osoby, która przyjęła sakrament święceń (por. kan. 207 § 1). Zakres tego pojęcia nie ogranicza się tylko do funkcji liturgicznej, lecz obejmuje wszelką działalność właściwą osobom, które przyjęły sakrament święceń⁹², a więc także diakonom⁹³. Co więcej, pojęcie „święta posługa” nie oznacza tylko „niezastąpionych funkcji kapłańskich, których nie może wykonywać ważnie osoba nie mająca odnośnych święceń, nawet w nagłych wypadkach, lecz obejmuje także czynności właściwe osobom wyświęconym, które, jeśli to jest konieczne, mogą wykonywać także świeccy w zastępstwie, czy też we współpracy, ze względu na pożytek wiernych”⁹⁴.

Bardzo ważną kwestią pozostaje rozróżnienie między „świętymi posługami” a innymi publicznymi funkcjami w Kościele. Jest rzeczą charakterystyczną, że są w Kościele zadania właściwe kapłanom, które jednak w szczególnych i poważnych przypadkach, tam gdzie to wskazuje konieczność Kościoła, z braku szafarzy, mogą być czasowo sprawowane także przez uprawnionych do tego świeckich, po otrzymaniu misji kanonicznej kompetentnych władz kościelnych⁹⁵, i których konkretna realizacja odbywa się pod kierunkiem tychże władz. Oprócz tego KPK przedstawia wiele funkcji i zadań, które świeccy mogą spełniać – w zwyczajnych warunkach – w strukturach

⁹⁰ Por. E r d ö, *Ministerium, munus et officium in Codice Iuris Canonici*, s. 426-427.

⁹¹ Por. KKKW kan. 323 § 1: „Duchownymi, zwanymi także świętymi szafarzami, są chrześcijanie, którzy wybrani przez kompetentną władzę kościelną przez dar Ducha Świętego przyjęty w święceniach, są przeznaczani, aby mając udział w posłannictwie i władzy Chrystusa Pasterza byli sługami Kościoła”.

⁹² Por. E r d ö, *Ministerium, munus et officium in Codice Iuris Canonici*, s. 426-427.

⁹³ Por. KPK kan. 232-233; 323 § 1; 331 § 1, gdzie termin „święta posługa” jest tożsamy z określeniem stanu duchownego w ogóle.

⁹⁴ E r d ö, *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, s. 56.

⁹⁵ Por. DA 24; KPK kan. 230 § 3; 517 § 2; 861 § 2; 910 § 2; 943; 1112 § 1; 1421 § 2; ChL 23.

Kościola⁹⁶. Osoby świeckie mogą otrzymać mandat desygnujący je do pełnienia zadań i funkcji w granicach *munus docendi* i *munus sanctificandi*⁹⁷. Jednakże spełnianie przez świeckich – po otrzymaniu koniecznego do tego zlecenia – niektórych czynności należących do kompetencji osób wyświęconych nie może być nazwane „świętą posługą”, lecz tylko „posługą” bądź też „funkcją publiczną”. Tak więc „[...] osoby nie mające święceń nie są zdolne do wykonywania czynności ściśle należących do misji świętych szafarzy, czyli do świętych posług. Jeśli otrzymają one zlecenie do wypełnienia niektórych z tych zadań, taka ich działalność będzie materialnie identyczna lub podobna do czynności świętych szafarzy, lecz mimo to wciąż pozostanie istotna różnica, z powodu której ona nie będzie mogła się nazywać świętą posługą”⁹⁸.

Oficjalne mianowanie przez kompetentną władzę kościelną (misja kanoniczna) świeckich do działania w imieniu Kościoła nie stanowi nieodwołalnego z nim zespolenia. Może być w każdym czasie odwołane, co nie narusza w niczym kościelnej egzystencji wierzących⁹⁹. Jednakże – jak stwierdza Jan Paweł II w posynodalnej adhortacji *Christifideles laici* – sam fakt wykonywania zadań ściśle należących do misji świętych szafarzy „nie czyni człowieka świeckiego pasterzem, bowiem o urzędowej naturze posługi nie stanowi rodzaj spełnianych funkcji, lecz przyjęcie sakramentu święceń. Tylko sakrament kapłaństwa przesądza o tym, że posługa urzędowa jest szczególną formą uczestnictwa w urzędzie Chrystusa Głowy i Pasterza i w Jego wiecznym kapłaństwie”¹⁰⁰. Tak więc sakrament święceń powoduje „[...] zasadniczą nieodwracalność skierowania do służby duchowej”¹⁰¹, święcenia sakramentalne ukierunkowane są bowiem wewnątrz na podjęcie służby (por. KPK kan.

---

⁹⁶ Por. KPK kan. 228; 229 § 3; 317 § 3; 463 § 1 5°, § 2; 483; 494; 537; 759; 776; 784; 785; 1282; 1421 § 2; 1424; 1428 § 2; 1435.

⁹⁷ Por. P r o v o s t, *Postugiwanie – refleksje dotyczące niektórych kwestii kanonicznych*, s. 175.

⁹⁸ E r d ö, *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, s. 57-58.

⁹⁹ Por. E. B r a u n b e c k, *Der Weltcharakter des Laien. Eine theologischrechtliche Untersuchung im Licht des II Vatikanischen Konzils*, Regensburg 1993, s. 294.

¹⁰⁰ ChL 23; por. DK 2. 5; Congregatio pro Doctrina Fidei, *Notificatio Le Professeur Edward Schillebeeckx OP* (15 IX 1986), AAS 79(1987), s. 221-223; tekst polski w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów 1995, s. 286-287; *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* (13 XI 1998), cz. I: *Podstawy teologiczne*, „L'Osservatore Romano”. Wyd. polskie 19(1998), nr 12, s. 32-34.

¹⁰¹ A y m a n s, *Die Träger kirchlicher Dienste*, s. 195.

274 § 2), która zostaje jednak bliżej określona aktem niesakramentalnym (nominacja, ustanowienie, oficjalne powierzenie jej przez Kościół). Dlatego też tylko osoby duchowne mogą otrzymać urzędy kościelne, do których wykonywania wymagana jest władza święceń albo kościelna władza rządzenia¹⁰². Chociaż do sprawowania władzy rządzenia są zdolni tylko duchowni, to zgodnie z kan. 129 KPK także świeccy mogą współdziałać w jej wykonywaniu. Powoduje to napięcie między tym kanonem a normą kan. 274 § 1 KPK, która wskazuje na „[...] teologiczną relację istniejącą między sakramentem święceń a zdolnością do sprawowania władzy rządzenia”¹⁰³. Ta sytuacja stała się podstawą do określenia urzędów, które wymagają jako warunku sakramentu święceń, mianem urzędów duchownych¹⁰⁴.

Zgodnie zaś z normą kan. 150 KPK temu, kto „[...] nie otrzymał jeszcze święceń kapłańskich, nie można ważnie nadać urzędu związanego z pełnym duszpasterstwem, do wypełnienia którego potrzebne jest wykonanie władzy święceń”¹⁰⁵. Tak więc od szeroko ujętego w kan. 145 KPK pojęcia urzędu należy odróżnić te urzędy (w ścisłym znaczeniu), które służą duszpasterstwu jako takiemu i dlatego zakładają święcenia prezbiteratu¹⁰⁶. Z tego względu na mocy kan. 521 § 1 KPK proboszczem może być mianowany wyłącznie prezbiter, któremu przypada w udziale także kierowanie parafią¹⁰⁷. Analogicznie wikariuszem parafialnym może zostać również tylko prezbiter (por. KPK kan. 546). Co prawda kan. 517 § 2 KPK przewiduje możliwość tzw. duszpasterstwa kooperacyjnego, czyli dopuszczenia do współudziału w trosce o pasterzowanie parafią (*cura pastoralis*) osób nie posiadających święceń prezbiteratu (diakona, zakonnika lub „jakiejs wspólnoty osób”) przy jednoczesnym koordynowaniu pracy duszpasterskiej przez prezbitera, niemniej jednak ta regulacja prawna jest „groźnym i dość niebezpiecznym wzorcem wyjątkowym; a jest on niebezpieczny dlatego, że zawiera w sobie relację: reguła – wyjątek. Kiedy bowiem wyjątek staje się regułą, wówczas posługa prezbi-

¹⁰² Por. KPK kan. 274 § 1; H. S o c h a, *Träger und Aüsbung*, MK 129/1-15; P. K r ä m e r, *Die geistliche Vollmacht*, [w:] HKKR, s. 124-131.

¹⁰³ E r d ö, *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, s. 58.

¹⁰⁴ Por. P. A. B o n n e t, G. G h i r l a n d a, *De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem*, Romae 1983, s. 65.

¹⁰⁵ Por. H. S o c h a, *Seelsorgeämter im vollen Sinne*, MK 150/1-12.

¹⁰⁶ Por. H. S c h m i t z, *Officium animarum curam secum ferens*, [w:] *Ministerium iustitiae*, s. 132.

¹⁰⁷ Por. KPK kan. 515 § 1; 519.

tera, ograniczona nawet do kilku funkcji sakramentalnych, okazuje się natomiast jako całkowicie zbędna”¹⁰⁸.

Autorytatywność urzędu istnieje jedynie na mocy *ordo*, tak więc te posługi świeckich, które chcą się uważać za urzędowe, czyli wykraczają poza kompetencje kapłaństwa wspólnego, miałyby postać nieautorytatywną (bo brak im *ordo*). Podobnie jak autorytatywność, tak i charakter oficjalny przypisany jest wyłącznie urzędowi duchownemu. Oficjalna reprezentacja z dogmatycznego punktu widzenia przypisana jest ściśle urzędowej formie posługi, czyli uzyskanej na mocy święceń sakramentalnych, tak więc kapłan nigdy nie przestaje być uczestnikiem kapłaństwa wspólnego¹⁰⁹. W Kościele „istnieją przede wszystkim posługi urzędowe, czyli te, które wywodzą się z sakramentu kapłaństwa”. Są one „łaską, i to nie tylko dla tych, którzy je sprawują, ale przede wszystkim dla całego Kościoła” (ChL 22). Kryterium teologiczne urzędu duchownego zostało sformułowane w nocie Kongregacji Nauki Wiary z 8 lutego 1977 r., która stwierdza, że świeccy „dogmatice exclusi tantum sunt ab officiis intrinsece hierarchicis, quorum capacitas a receptione sacramenti ordinis dependet”¹¹⁰. Takie urzędy mogą występować zarówno w obrębie wykonywania zadania uświęcania i nauczania, jak i wypełniania władzy rządzenia¹¹¹. Wszystkie te urzędy – a więc zarówno te, których wykonywanie wymaga sprawowania świętej posługi, czyli czynności, których ontologicznie nie mogą spełniać osoby nie mające święceń, jak też i te, do których wykonywania są materialnie zdolni wszyscy wierni, a które w obrębie takiego urzędu mają charakter świętej posługi¹¹² – mogą się nazywać „świętymi

¹⁰⁸ H. S c h m i t z, „Gemeindeleitung” durch „Nichtpfarrer-Priester” oder „Nichtpriester-Pfarrer”. *Kanonistische Skizze zu dem neuen Modell pfarrlicher Gemeindeleitung des can. 517 § 2 CIC*, AKKR 161(1992), s. 360. Szerzej na ten temat: M. B ö h u k e, *Pastoral in Gemeinden ohne Pfarrer. Interpretation von can. 517 § 2 CIC 1983*, Essen 1994, s. 10-71.

¹⁰⁹ Por. G ó ł d ź, *Posługiwanie w Kościele w aspekcie dogmatycznym*, s. 13.

¹¹⁰ Tekst cytowany przez J. B e y e r a, *Iudex laicus vir vel mulier*, PRMCL 75(1986), s. 59.

¹¹¹ Według niektórych autorów urzędy świeckie, czyli nie związane z *ordo*, a nieodłącznie powiązane ze sprawowaniem władzy rządzenia, mają charakter współdziałania i nie są sprawowane autonomicznie. Por. np. H. P r e e, *Die Stellung des kirchlicher Laiendienstnehmers im CIC 1983*, [w:] *Recht in Dienste des Menschen*, s. 477. Innego zdania są np. F. J. U r r u t i a, *De normis generalibus. Adnotationes in Codicem. Liber I*, Romae 1983, s. 89; S. G h i r l a n d a, *De potestate iuxta schemata a Commissione Codici recognoscendo proposita*, PRMCL 70(1981), s. 402-404.

¹¹² Przykładem takiego urzędu jest urząd sędziego diecezjalnego, którym powinien być duchowny (por. KPK kan. 1421 § 1), jednakże w przypadku jego braku sędzią może być osoba świecka (por. KPK kan. 1421 § 2). Krytycznie do tego przepisu (§ 2) odnosi się W. Aymans,

urzędami”, ponieważ wymagają sprawowania świętej posługi¹¹³. W posłudze kapłańskiej działa tajemnica Chrystusa (por. DFK 14), dlatego też urzędy, które obejmują taką działalność, odpowiadają w dużej mierze pojęciu urzędu kościelnego, ponieważ są w szczególny sposób ukierunkowane na duchowy cel Kościoła. Realizacja celu duchowego należy do konstytutywnych elementów pojęcia „urzędu kościelnego”. Z tego względu „wszystkie «urzędy święte» można uważać za «urzędy» w pełnym tego słowa znaczeniu”¹¹⁴. Jednakże wciąż trzeba mieć na uwadze fakt, że kościelne urzędy i posługi nie mogą istnieć bez ich uprzedniego powiązania z urzędem biskupa. Bez tego bowiem powiązania dana społeczność wiernych (diecezja, parafia) nie może być w pełni wspólnotą Chrystusa.

BIBLIOGRAFIA

- A y m a n s W.: Biskupia posługa rządzenia Kościołem partykularnym. O władzy biskupiej i jej wykonywaniu w świetle KPK, tłum. B. W. Zubert, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. VI, Lublin 1989.
- Die Träger kirchlicher Dienste, [w:] *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, hrsg. von J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983.
- B a l t e r L.: *Kapłaństwo Ludu Bożego*, Warszawa 1982.
- B a r J. R.: *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 1977³.
- B e s t e V.: *Introductio in Codicem*, Neapol 1961⁵.
- B ö h u k e M.: *Pastoral in Gemeiden ohne Pfarrer. Interpretation von can. 517 § 2 CIC 1983*, Essen 1994.
- B o n n e t P. A., G h i r l a n d a G.: *De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem*, Romae 1983.

---

stwierdzając, że w przypadku, gdy osoba świecka jest sędzią instruktorem, to jest ona podmiotem władzy rządzenia, co jest sprzeczne z normami kan. 129 § 1 i 274 § 1 KPK. Por. W. A y m a n s, *Biskupia posługa rządzenia Kościołem partykularnym. O władzy biskupiej i jej wykonywaniu w świetle KPK*, tłum. B. W. Zubert, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. VI, Lublin 1989, s. 36-37.

¹¹³ Por. P. E r d ö, *Quaestiones de officiis ecclesiasticis laicorum*, PRMCL 81(1992), s. 191-194.

¹¹⁴ T e n ż e, *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, s. 60.

- C o l a g i o v a n n i E.: Incardinazione ed escardinazione nel nuovo Codice di Diritto Canonico, [w:] *Lo stato giuridico dei ministri sacri nel nuovo Codex Iuris Canonici*, Libreria Editrice Vaticana 1984, s. 49-57.
- C o r e c c o E.: Der Katalog der Pflichten und Rechte des Gläubigen im CIC, [w:] *Ministerium iustitiae. Festschrift für H. Heinemann zur Vollendung des 60 Lebensjahres*, hrsg. von A. Gabriels, H. J. F. Reinhardt, Essen 1985.
- Die kulturellen und ekklesiologischen Voraussetzungen des neuen CIC, „Archiv für katholisches Kirchenrechts”, 152(1983), s. 3-30.
- Sacerdotium et Presbyterium in CIC, [w:] *Recht im Dienste des Menschen. Eine Festgabe für H. Schwendenwein zum 60 Geburtstag*, hrsg. von K. Lüdicke, H. Paarhammer, D. A. Binder, Graz–Wien–Köln 1986, s. 34-48.
- Congregatio pro Clericis: *Directorium pro presbyterorum ministerio et vita* (31 I 1994), *Typis Polyglottis Vaticanis* 1994; tekst polski w: *Kongregacja do Spraw Duchowieństwa, Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, Città del Vaticano 1994.
- Congregatio pro Doctrina Fidei: *Notificatio Le Professeur Edward Schillebeeckx OP* (15 IX 1986), AAS 79(1987), s. 221-223; tekst polski w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów 1995.
- D y d u c h J.: Kapituła katedralna i Rada Kapłańska, „Prawo Kanoniczne”, 25(1982), nr 3-4, s. 79-99.
- D’ O s t i l i o F.: *La responsabilità per atto illecito della pubblica amministrazione nel diritto canonico*, Roma 1966.
- E r d ö P.: *Ministerium, munus et officium in Codice Iuris Canonici*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica”, 78(1989).
- *Quaestiones de officiis ecclesiasticis laicorum*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica”, 81(1992).
- *Sacra ministeria a publiczne funkcje w Kościele*, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny”, 17(1997), nr 3.
- F a k a M.: Rada kapłańska nowym senatem biskupa diecezjalnego, „Prawo Kanoniczne”, 21(1978), nr 3-4, s. 41-69.
- F a l t i n D.: *De retributione et praeventia sociali presbiterorum iuxta doctrinam Concilii Vaticani II*, „Apollinaris. Commentarium iuris canonici”, 46(1973), s. 366-393.
- F ü r s t C. G.: *Clerici vagantes*, LThK, Bd. II, Freiburg 1993³, kol. 1232.
- G h i r l a n d a G. : *De Ecclesiae munere sanctificandi. De ordine. Adnotationes in Codicem*, Romae 1983.
- *De obligationibus et iuribus christifidelium laicorum. Adnotationes in Codicem*, Roma 1983.
- G h i r l a n d a S.: *De potestate iuxta schemata a Commissione Codici recognoscendo proposita*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica”, 70(1981).
- G ó r a l s k i W.: *Struktura prawna duszpasterstwa wojskowego w świetle konstytucji apostolskiej papieża Jana Pawła II ‘Spirituali militum curae’ z 21 IV 1986 r.*, „Prawo Kanoniczne”, 32(1989), nr 3-4.
- G ó r k a M.: *Rola i zadania Rady Kapłańskiej*, „Wiadomości Diecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Metropolitalnej w Katowicach”, 65(1997), s. 511-519.

- G ó ź d ź K.: Posługiwanie w Kościele w aspekcie dogmatycznym. Referat wygłoszony w ramach Tygodnia Eklezjologicznego '98 na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, 30 III 1998, mps.
- G r i l l m e i e r A.: Kommentar zum Artikel 28 der Kirchenkonstitution, [w:] Das Zweite Vatikanische Konzil, t. I, Freiburg 1966.
- H e m p e r e k P.: Księga IV: Uświęcające zadanie Kościoła, część I: Sakramenty (oprócz sakramentu małżeństwa), [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. III, Lublin 1985.
- H e n s l e r R.: Ordensrecht, MK 573-746.
- I o a n n e s P a u l u s P P. II: Adhortatio apostolica postsynodalis *Pastores dabovobis* de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione (25 III 1992), AAS 84(1992), s. 657-804; tekst polski w: Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, s. 517-679.
- Adhortatio apostolica postsynodalis *Christifideles laici* de vocatione missione Laicorum in Ecclesia et in mundo (30 XII 1988), AAS 81(1989), s. 393-521; tekst polski w: Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, Kraków 1996, s. 347-480.
- Constitutio apostolica *Spirituali militum curae* qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur, (21 IV 1986), AAS 78(1986), s. 481-486.
- Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów (13 XI 1998), cz. I: Podstawy teologiczne, „L'Osservatore Romano”. Wyd. polskie, 19(1998), nr 12, s. 32-34.
- K r ä m e r P.: Die geistliche Vollmacht, [w:] HKKR, s. 124-131.
- Duszpasterskie posługi i urzędy. Nierozłączność wymiaru sakramentalnego i prawnego, „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny”, 17(1997), nr 3.
- K r u k o w s k i J.: Administracja w Kościele. Zarys prawa administracyjnego, Lublin 1983.
- Komentarz do projektu ogólnej procedury administracyjnej, „Prawo Kanoniczne”, 22(1979), nr 3-4, s. 199-232.
- Prawa człowieka i prawa chrześcijanina. Problemy teoretyczno-prawne, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 27(1980), z. 5, s. 65-83.
- Prawna ochrona uprawnień osoby ludzkiej w Kościele, [w:] Kościół i Prawo, red. J. Krukowski, t. II, Lublin 1982, s. 219-244.
- Problem prawnej odpowiedzialności administracji kościelnej, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 24(1977), z. 5.
- Sprawiedliwość administracyjna w Kościele, Lublin 1979.
- Zagadnienie ochrony praw osoby ludzkiej w społeczności kościelnej, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 19(1972), z. 5, s. 101-113.
- M i c h i e l s G.: De delictis et poenis, vol. I, Tornaci 1961.
- M ö r s d o r f K.: Lehrbuch des Kirchenrechts, Bd. I, Paderborn 1964¹¹.
- M ü l l e r H.: Diözesane und quasideözesane Teilkirchen, [w:] HKKR, s. 329-335.
- Zum Verhältnis zwischen Episkopat und Presbyterat im Zweiten Vatikanischen Konzil, Wien 1971.
- O c h o a X.: Index verborum ac locutionum Codicis Iuris Canonici, Città del Vaticano 1984².

- P a l a z z i n i P.: *Damnificatio*, [w:] *Dictionarium morale et canonicum*, vol. II, Roma 1965, s. 2-6.
- P a u l u s P.P. VII: *Litterae apostolicae motu proprio Ad pascendum datae. Nonnullae normae ad sacrum diaconatus ordinem spectantes statuuntur* (15 VIII 1972), AAS 64(1972), s. 534-540; tekst polski w: PPK, t. V, z. 2, n. 9360-9395.
- *Litterae apostolicae motu proprio Ecclesiae Sanctae datae. Normae ad quaedam exsequenda Sacrosancti Concilii Vaticani II decreta statuuntur*, 6 VIII 1966, AAS 58(1966), s. 757-787; tekst polski w: Posoborowe Prawodawstwo Kościelne, t. I, z. 1, n. 54-149.
- P a w l u k T.: *Idea podstawowych praw człowieka w prawie kościelnym*, „Prawo Kanoniczne”, 22(1979), nr 3-4, s. 39-54.
- *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży. Jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1991.
- P i e r o n e k T.: *Rada kapłańska wyrazem soborowej odnowy prezbiterium*, „Prawo Kanoniczne”, 12(1969), nr 3-4, s. 3-28.
- P l u t a W.: *Biskup w diecezji*, „Ateneum Kapłańskie”, 58(1966).
- P r i m e t s h o f e r B.: *Inkorporation und Inkardination von Ordensklerikern*, [w:] *Scientia canonum. Festschrift für F. Potoschnig*, hrsg. von H. Paarhammer, A. Rinnerthaler, München 1991, s. 326-336.
- P r o v o s t J. H.: *Posługiwanie B* *refleksje dotyczące niektórych kwestii kanonicznych*, tłum. J. Krukowski, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. XI, Lublin 1993.
- P r z e k o p E.: *Przewodnik duszpasterski według Kodeksu Jana Pawła II*, Olsztyn 1990.
- R e i n h a r d t H. J. F.: *Inkardination durch Diakonatsweihe*, MK 266/1-15.
- *Kleriker-Laien-Ordensleute*, [w:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici von 1983*, hrsg. von K. Lüdicke.
- R e m b a l d i I.: *Fraternitas sacramentalis et presbyterium*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica”, 57(1968), s. 330-350.
- R i b a s J. M.: *Incardinación y distribución del clero*, Pamplona 1971.
- S a i e r O.: *Die hierarchische Struktur des Presbyteriums*, AKKR 136(1967), s. 341-391.
- S c h m i t z H.: *„Gemeindeleitung” durch „Nichtpfarrer-Priester” oder „Nichtpriester-Pfarrer”. Kanonistische Skizze zu dem neuen Modell pfarrlicher Gemeindeleitung des can. 517 ' 2 CIC*, AKKR 161(1992).
- *Die Inkardination im Hinblick auf die konsoziativen Strukturen*, [w:] *Das konsoziative Element in der Kirche*, hrsg. von W. Aymans, K.-Th. Geringer, H. Schmitz, St. Ottilien 1989, s. 701-710.
- *Officium animarum curam secum ferens*, [w:] *Ministerium iustitiae*, s. 132.
- *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, tłum. B. W. Zubert, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. XI, Lublin 1993.
- S o b a ń s k i R.: *Problem samookreślenia się osoby w ramach struktur Kościoła*, [w:] *Kościół i Prawo*, red. J. Krukowski, t. II, Lublin 1982, s. 101-122.

- Sakramentalne podstawy prawnej pozycji wiernych w Kościele, „Prawo Kanoniczne”, 13(1970), nr 1-2, s. 143-157.
- S o c h a H.: Das Ordensapostolat in der Teilkirche, München 1973.
- Seelsorgeämter im vollen Sinne, MK 150/1-12.
- Träger und Ausübung, MK 129/1-15.
- S t e i n b a c h J.: Das Inkardinationsrecht. Eine rechtsvergleichende Untersuchung der kodikarischen Normen des CIC und des CCEO aufgrund der konziliaren Lehre, Würzburg 1996.
- S z t a f r o w s k i E.: Podręcznik prawa kanonicznego, t. I, Warszawa 1984.
- Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu, Warszawa 1977.
- Sacra Congregatio pro Episcopis: Directorium *Ecclesiae Imago* de pastoralis ministerio Episcoporum (22 II 1973), Typis Polyglottis Vaticanis 1973; tekst polski w: PPK, t. VI, z. 1, nr 10374-11035.
- U r r u t i a F. J.: De normis generalibus. Adnotationes in Codicem. Liber I, Romae 1983.
- W e i s s A., Z u b e r t B. W.: Egzempcja, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. IV, Lublin 1995, kol. 731-733.
- W ó j c i k W.: Rada kapłańska, „Ateneum Kapłańskie”, 60(1968), s. 221-233.
- Rozwój instytucji rad kapłańskich, „Ateneum Kapłańskie”, 62(1970), s. 441-448.
- Udział kapłanów w zarządzie Kościołem, „Ateneum Kapłańskie”, 58(1966).
- W r o c e ń s k i J.: Rada Kapłańska według Kodeksu Prawa Kanonicznego, „Prawo Kanoniczne”, 36(1993), nr 1-2, s. 19-40.
- Z u b e r t B. W.: Inkardynacja-ekskardynacja, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. VII, Lublin 1997, kol. 224.
- Księga II: Lud Boży, część III: Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołowskiego, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., t. II, cz. III, Lublin 1990.

THE FOUNDATIONS OF THE CLERGYMEN'S RIGHT TO REMUNERATION
ACCORDING TO THE CODE OF CANON LAW OF 1983

S u m m a r y

The right to just remuneration is undoubtedly one of the most basic human rights. The issue of remuneration due to the clergy in the Church is something new in comparison with the CIC of 1917. Before Vatican Council II there was a beneficiary system in the Church, the basis for the clergymen's maintenance. In the decree of ministry and sacerdotal life *Presbyterorum ordinis* of Vatican Council II it was resolved that the beneficiary system “[...] should be rejected or reformed, so that the beneficiary part, i.e. the right to benefits from a respective office, should be regarded as something secondary [...]” (DK 20) in relation to

duties connected with the spiritual end. As a result of this, the institution of beneficiaries was completely omitted from the CCL.

The councillor fathers postulated in the same decree that the clergymen devoted to the service of God in holding their respective offices received remuneration – *remuneratio* (cf. DK 20). Then at the Synod of Bishops in 1971 two documents were issued *De iustitia in mundo* and *De sacerdotio ministeriali*. They stated that remuneration due to the clergymen for their ministry in the Church is a requirement of justice (*officium iustitiae*). Accordingly, a new legal regulation of the remuneration for the clergymen was made possible in the reformed CIC of 1917.

When defining entitlement and its correlative duty to maintain the clergy, the church lawgiver takes into consideration the reason of the vows which made a person to serve in the Church. This general relationship between the vows and ministry is made concrete in the incardination. The latter legally includes a clergymen in a particular diocese or another church structure with the right of incardination. Thereby rights and duties of the clergyman are determined, among which we have on the one hand the duty of service, and on the other the right to remuneration. Analysing the norms of CCL with regard to remuneration, we find three legal foundations of this entitlement: the relationship of incardination, membership of a particular Church as a priest, and a concrete ministry. One should add that the above legal foundations do not have to occur together, and the membership of a particular Church and respective ministry are legally determined by incardination. Thus the post-councillor legislation and the Code of Canon Law had introduced a new principle that determines the duty to remunerate the clergymen. This duty ultimately results from the relationship of incardination, so that a just remuneration is part of the conditions of incardination.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: utrzymanie duchownych, stosunek inkardynacji, posługa, prezbiterium.

Key words: the clergymen's remuneration, relationship of incardination, ministry, presbytery.